

TAX REFORMS IN GERMANY (1945-1949)

Havrylyuk Ruslana, Doctor of Science (Law), Associate Professor, Head of the Department of Public Law, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Patsurkiivskyy Petro, student of the Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv

ABSTRACT. The study is devoted to the underinvestigated, in national scientific literature, period of German history lasted from the end of World War II in May 1945 to the creation of a sovereign state of the Federal Republic of Germany in October 1949. Despite its impermanence, this period included many significant events that influenced the further formation of statehood and law of the Federal Republic of Germany. These events include two tax reforms undertaken in Germany in 1946-1947 and 1948-1949. The necessity in two tax reforms in such a short time span can be explained by rapid and profound qualitative changes in the state and political system of post-war Germany.

Keywords: German, statehood, law, tax reforms.

ПОДАТКОВІ РЕФОРМИ У НІМЕЧЧИНІ (1945-1949 рр.)

Гаврилюк Руслана, докторка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри публічного права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Пацурківський Петро, студент Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АНОТАЦІЯ. Дослідження присвячене недостатньо вивченому у вітчизняній науковій літературі періоду німецької історії, що продовжувався з моменту закінчення другої світової війни у травні 1945 року до створення суверенної держави ФРН у жовтні 1949 року. Не зважаючи на свою недовготривалість, цей період вмістив у собі багато значимих подій, що вплинули на

подальше становлення державності і права ФРН. До таких подій належать і дві податкові реформи, проведені в Німеччині у 1946-1947 і в 1948-1949 рр. Необхідність відразу у двох податкових реформах за такий короткий відрізок часу пояснюється швидкими та глибокими якісними змінами в державно-політичній системі післявоєнної Німеччини.

Метою статті є аналіз податкових реформ у Німеччині 1945-1949 рр. та їх значення для відродження зруйнованої війною економіки країни. Дана мета конкретизується у наступних завданнях статті: проаналізувати податкову реформу Контрольної ради (травень 1945 – кінець 1947 рр.); дослідити податкову реформу Економічної ради (1948-1949 рр.). Методологічну основу дослідження складають історичний та порівняльно-правовий підходи, а також метод функціонального аналізу.

Обґрунтовано, що податкові реформи разом із запровадженими валютними інноваціями створили необхідні передумови для відродження Німеччини. Основними позитивними результатами нового податкового законодавства, як доведено у статті, стало повне звільнення від податку на заробітну плату понадурочних робіт (що стимулювало до праці найманих працівників), а також пільгове оподаткування нерозподіленого прибутку підприємств і право списання податкових заборгованостей (що стимулювали підприємницьку активність і можливість розвитку підприємств за рахунок самофінансування). Методи і характер другої з розглянутих реформ дозволяють, на наш погляд, дещо скоректувати закостенілу думку про те, що швидким економічним злетом післявоєнна Німеччина зобов'язана тільки постулатам неоліберальної школи з її прихильністю до свободи підприємництва при рівності прав всіх господарюючих суб'єктів. Цілеспрямований характер заходів обидвох податково-правових реформ спростовує думку про наче б то неутручання

держави у сферу підприємництва, про її нейтральну позицію відносно суспільства в цілому.

Ключові слова: податкові реформи у Німеччині; податкова реформа Контрольної ради; податкова реформа Економічної ради.

Постановка проблеми. Дослідження присвячене недостатньо вивченому у вітчизняній науковій літературі періоду німецької історії, що продовжувався з моменту закінчення другої світової війни у травні 1945 року до створення суверенної держави ФРН у жовтні 1949 року. Не зважаючи на свою недовготривалість, цей період вмстив у собі багато значимих подій, що вплинули на подальше становлення державності і права ФРН. До таких подій належать і дві податкові реформи, проведені в Німеччині у 1946-1947 і в 1948-1949 рр. Необхідність відразу у двох податкових реформах за такий короткий відрізок часу пояснюється швидкими та глибокими якісними змінами в державно-політичній системі післявоєнної Німеччини.

Період з травня 1945 року по жовтень 1949 року характеризувався відсутністю державного суверенітету і територіальної цілісності Німеччини та встановленням окупаційного режиму. Це не лише безпосереднім чином вплинуло на запроваджену в країні економічну політику в цілому і податкову зокрема, але й багато в чому визначило систему управління післявоєнної Німеччини. У даному періоді можна якісно виокремити два самостійних етапи, критерієм чого у нашому випадку служить зміна суб'єкта законотворчої діяльності. Перший з них (травень 1945- кінець 1947 року) пов'язаний в основному з податковою реформою Контрольної ради, як спільного органу верховного управління у складі представників чотирьох держав - переможниць Німеччини. Нормативні акти, що приймалися нею, були обов'язкові на усій території країни. Другий період пов'язаний з об'єднанням англійської і американської зон в єдину англо-американську економічну зону (Бізонію) і наступним приєднанням до неї французького сектора. Він супроводжувався створенням квазізаконодавчого

органу трьох західних зон окупації – Економічної ради з її не менш активною, в порівнянні з Контрольною радою, законодавчою діяльністю у сфері податкового права.

Метою статті є аналіз податкових реформ у Німеччині 1945-1949 рр. та їх значення для відродження зруйнованої війною економіки країни.

Дана мета конкретизується у наступних завданнях статті: проаналізувати податкову реформу Контрольної ради (травень 1945 – кінець 1947 рр.); дослідити податкову реформу Економічної ради (1948-1949 рр.).

Методологічну основу дослідження складають історичний та порівняльно-правовий підходи, а також метод функціонального аналізу.

Виклад основних результатів дослідження. 1. Податкова реформа Контрольної ради (травень 1945 – кінець 1947 рр.). Лютневі закони Контрольної ради 1946 року переслідували дві мети – скорочення бюджетного дефіциту і зниження інфляції. У 1944-1945 рр. суттєве підвищення податків планував здійснити імперський уряд, однак, за розрахунками імперського міністра фінансів Шверіна фон Крозігга, воно не змогло б зупинити зростаючі темпи інфляції. 20 жовтня 1945 року Законом № 3 Контрольної ради були тимчасово підвищені податок на заробітну плату (до кінця року) і прибутковий податок, що стягувався за рік згідно декларації – на 6,2 %. Це дозволило виграти час, необхідний для підготовки більш ґрунтовної реформи, відомої в історії Німеччини, як «лютневі закони» - Закони Контрольної ради № 12-15 від 11 лютого 1946 року і Закон № 17 від 28 лютого 1946 року.

Цими законами були змінені в першу чергу основні види оподаткування. Закон № 12 від 11 лютого 1946 року підвищив прибутковий і корпоративний податок та податок на прибуток підприємств [1, Р. 91-116]. Закон, зокрема, підвищив ставки податку на заробітну плату й інші види доходів (в залежності від виду доходів на 25-35 %), а також максимальну ставку

прибуткового оподаткування – починаючи з прибутку в 60 тис. рейхсмарок, вона склала 95 %. Були підвищені ставки корпоративного податку в середньому до 65 %, а для підприємств була запроваджена максимальна ставка в 90 % від чистого прибутку. Суттєво обмежувалась можливість списання податків через втрати, завдані воєнними діями. Стаття 8 Закону № 12 скоротила перелік неоподатковуваних витрат, запровадивши додаткові обмежуючі умови їх застосування. В перелік (за наявності певних умов) увійшли: 1) витрати, пов'язані із замовленням вермахту; 2) витрати, пов'язані з матеріальними претензіями до імперії та інших корпорацій публічного права; 3) руйнування, пов'язані з воєнними діями; 4) імперські боргові зобов'язання в рахунок сплати податків. Закон встановлював новий, більш формалізований порядок авансової виплати податків і скоротив ряд податкових пільг.

До позитивних рис нового закону необхідно віднести ту обставину, що він покінчив з націонал-соціалістичним підходом у сфері оподаткування. Ст. 1 Закону зобов'язувала застосовувати «всі німецькі закони незалежно від раси, віросповідання, громадянства та політичних переконань особи». Скасовувались усі закони, що суперечили даному положенню, особливо ті, котрі «надають тлумачення і передбачають застосування німецьких податкових законів в націонал-соціалістичному дусі» [2]. Йшлося про Закон від 16 жовтня 1934 року. Прийнятий в той же день, 11 лютого, Закон № 13 також передбачав підвищення податку на власність. При неоподатковваному мінімумі в 10 тис. рейхсмарок замість єдиної ставки в 1% - для власності вартістю до 50 тис. рейхсмарок, 1,5 % - при вартості від 50 тис. рейхсмарок і 2,5 % - при вартості майна понад 500 тис. рейхсмарок. Закон № 14 підвищив на 50 % ставку податку на вантажний автотранспорт і відмінив встановлене у 30-ті роки ХХ ст. звільнення від податку на легковий автотранспорт. Наступний в серії «лютневих законів» Закон № 15 підвищив в середньому на 50 % тарифні ставки податку з обороту [1, Р. 117-146].

Лютневі закони скасували також пільгове оподаткування прибутків від участі в інших підприємствах, тобто, об'єднаннях з використанням інституту інкорпорованого підприємства (Закон № 12 Контрольної ради) і підприємства-органу (Закон № 15 Контрольної ради). Це вдарило по великих підприємствах, що прагнули до монополістичних форм, що в принципі відповідало духу і букві Потсдамських угод, п.12 яких передбачав: «В практично найкоротший термін німецька економіка повинна бути децентралізована з метою знищення існуючої занадто концентрованої економічної сили, представленої особливо у формі картелів, синдикатів, трестів, інших монополістичних об'єднань» [3]. Цей захід з часом зіграв винятково позитивну роль у формуванні та розвитку в ФРН здорового конкурентного середовища і фактично зумовив наступне процвітання економіки країни, багаторазове поліпшення добробуту німецького населення, ствердження цивілізованих стандартів у сфері задоволення публічних потреб та інтересів.

Новий закон № 17 від 28 лютого 1946 року різко підвищив податок на спадщину [4, Р. 181-186], чим викликав особливо нездорову реакцію і всезагальну критику. При визначенні ставки податку було відмінено поділ спадкоємців на 5 розрядів, що мав місце раніше і при якому ставка збільшувалась по мірі віддалення ступеня споріднення [5, Р. 182]. Такий поділ на розряди, запроваджений в ході реформи 1934 року, зберіг значення лише при встановленні неоподатковуваних мінімумів. Закон залишив єдину ставку, одночасно підвищивши її з 14 до 60 %, і знизив неоподатковуваний мінімум. В результаті для одного з подружжя, що пережив іншого і дітей при вартості спадкової маси в 10 тис. рейхсмарок податок збільшувався в сім разів, а для племінників і внуків – приблизно вдвічі. За оцінками спеціалістів, ці заходи в сукупності могли призвести у деяких випадках до збільшення суми податку в 60 разів. На думку урядового радника В.Кірмзе, дався визнаки вплив англо-

саксонського права, якому невідоме диференційоване оподаткування спадкоємців в залежності від ступеня спорідненості [6].

За лютневими послідувала ще одна серія законів, прийнятих в травні – червні 1946 року, що підвищили податки на споживання. Закон № 26 Контрольної ради від 10 травня в середньому втричі збільшив ставки податку на тютюнові вироби, довівши їх до 80-90 %, і навіть запровадив податок на посадки тютюну в приватному секторі. Прийняті в той же день Закони № 27 і 28 Контрольної ради, а також Закон № 30 від 20 червня 1946 року підвищили податки на спиртні вироби (на деякі види – більш ніж на 50 %), податок на пиво, на сірники, на цукор [2, Р. 19-20].

Закони Контрольної ради № 12-17, так звані «лютневі закони», відразу ж піддалися і піддаються до нині критиці з боку спеціалістів за їх майже конфіскаційний характер, що паралізував підприємницьку ініціативу та інвестиційну готовність населення і як такі, що підірвали податкову мораль німців і їх бажання працювати. Деякі дослідники називають податкове законодавство окупаційних властей «інструментом пана Моргентау», що мав на меті ліквідацію економіки в окупованій Німеччині [7]. Спеціальні періодичні видання у великій кількості публікували аналітичні матеріали як фінансистів-практиків, так і відомих вчених-спеціалістів у сфері податкового права [8]. В переважній більшості це були публікації критичного змісту.

Негативними були також підсумки виконання безпосередніх завдань реформи – усунення бюджетного дефіциту і скорочення темпів інфляції за рахунок поглинання надлишкової грошової маси. Згідно даних спеціального періодичного видання «Податки» (виходило у світ в американській зоні окупації), достатні бюджетні засоби вдалось зібрати лише в американській зоні, в південно-західній частині країни [9, Р. 205]. Журнал «Фінансове господарство Німеччини» писав про підвищення бюджетних надходжень над витратами в американській і радянській зонах окупації, в той час як в

британській і французьких зонах спостерігалось зворотне співвідношення [2, Р. 31-32]. Підсумки виконання другого завдання реформи були такими ж негативними, оскільки сама ціль була «утопічною». «Податки» відзначали, що в ході реформи «не вдалось поглинути надлишкову грошову масу і це не дивно – неможливо зібрати у вигляді податків суму приблизно в 170-200 мільярдів рейхсмарок при національному доході, що становив 35-40 мільярдів» [9, Р. 206].

2. Податкова реформа Економічної ради (1948-1949 рр.). Період з середини 1948 року до жовтня 1949 має особливе значення для історії повоєнної Німеччини, оскільки, по-перше, в цей період були остаточно створені вищі органи влади і управління, сформовані з німецьких представників. По-друге, в основному на базі нормативно-правових актів одного з таких органів – Економічної ради, що виконувала законодавчі функції, були проведені валютна і податкова реформа. Про значимість цих фінансових заходів говорить той факт, що багато дослідників з числа економістів саме їх проведення схильні вважати справжнім відродженням країни [10]. З точки зору права про здійснені фінансові зміни можна говорити як про такі, що створили базу для загальної реформи економічного механізму німецької економіки. Можна стверджувати, що саме за рахунок фінансових реформ в цей нетривалий проміжок часу були забезпечені економічні передумови відновлення німецької державності.

Пропозиції зі зниження надто високого рівня оподаткування (прибутковим, корпоративним, майновим податком і податком на спадщину) були підготовлені ще в 1946 р. фінансовим радником британської і американської зони та передані в Контрольну раду. У той момент пропозиції залишились без розгляду [1, Р. 119]. Про суттєву необхідність реформи велась мова на ряді конференцій представників фінансової науки і працівників фінансових відомств. У рішенні Другої конференції з питань фінансів, що відбулась 23-24 квітня

1948 року в Кельнському університеті, зазначалось: «Необхідна багатоманітність податків повинна бути перетворена в раціональну податкову систему, складові якої повинні гармонійно, взаємно доповнювати і не протирічити один одному». У рішеннях йшлося також про нагальну потребу згладжування прогресивної шкали оподаткування за основними податками [11, Р. 390].

Прийняті в цей період податкові закони не розроблялись як єдина податкова реформа, тобто, на основі загальної концепції і не приймалися одночасно. Про них менше говорили і писали як в період їх прийняття, так і після нього. Вони перебувають в тіні більш відомої валютної реформи, яка обговорюється спеціалістами досі. Однак за своїм значенням і результатами, на нашу думку, їх можна було б об'єднати, позначивши як податкову реформу 1948-1949 років. В число таких законів входять: Закон № 64 від 22 червня 1948 року американського військового командування про нові тимчасові положення податкового законодавства [9, Р. 206-222], Закони №№ 26, 27, 28 про зниження акцизів, прийняті Економічною радою 21 жовтня 1948 року [5, Р. 494-496; 2, Р. 41], Другий закон про нові тимчасові положення податкового законодавства від 20 квітня 1949 року, Закон Економічної ради 21 серпня 1949 року про зміну балансів підприємств на нову валюту – д-марки [2, Р. 49]. Закони Економічної ради від 21 жовтня 1948 року лише дещо знизили встановлені законами Контрольної ради високі акцизи на пиво, спиртні напої і повторно на тютюнові вироби (перше зниження – санкціонував закон Контрольної ради № 41), а також запроваджений законом № 64 американської зони окупації акциз на каву. Найбільший інтерес являють собою три інших закони. Закон № 64, прийнятий в американській зоні окупації, був введений в дію у всіх трьох західних зонах. Як відзначала німецька преса, він по праву може вважатися німецьким законом, оскільки розроблявся німецькими відомствами [12]. У відповідній статті закону підкреслювався його органічний

зв'язок з валютною реформою, в ній мова йшла про проведення «тимчасової реформи податкового законодавства з метою його погодження із заходами валютної реформи і сприянню оптимальному використанню допоміжних фінансових заходів» [9, Р. 215].

Закон № 64 передбачав зміни, котрі за їх характером можна поділити на дві групи – по-перше, зниження ставок за основними податками і введення деяких менш значимих податків для компенсації недоотриманих надходжень і, по-друге, запровадження податкових пільг. Зміни стосувались прибуткового, корпоративного, майнового податків, а також податку на спадщину, податку на вантажні транспортні засоби, податку на обіговий капітал і одного акцизу – на тютюнові вироби. Закон низив встановлені Законом № 12 Контрольної ради ставки прибуткового податку в середньому на 33,5 %, причому більш суттєво були знижені ставки на малі і середні доходи, ставки податку на великі доходи виявились знижені «значно менше, ніж планувало фінансове відомство» [2, Р. 36].

Закон ввів єдину ставку податку на прибутки корпорацій у розмірі 50 %, а для кредитних установ публічного права, іпотечних і деяких інших видів банків – 25 %. Введення єдиної ставки означало для корпорацій (об'єднань капіталів) з меншими доходами деяке підвищення податку, що стимулювало такий вид підприємств до переформування в товариства або одноособові підприємства, що оподатковувались прибутковим податком. Цей захід ліквідував дискримінаційне положення менших підприємств (без утворення юридичної особи) і створював можливість для їх відродження [9, Р. 219].

Майновий податок був знижений до 7,5 %, наблизившись до рівня 1946 року (5 %) і таким чином «повернув собі попередній характер податку, доповнюючого прибутковий податок» [9, Р. 215]. Були також відновлені не оподатковувані майновим податком мінімуми, які Закон № 64 поширив на платників податків, одного з подружжя, дітей, а також на осіб старше 60

років і непрацевдатних. Значні послаблення були передбачені також з податку на спадкування – відновлено п'ять податкових розрядів (залежно від ступеня споріднення), для яких (за винятком п'ятого) запроваджувались більш низькі ставки: при певних умовах передбачалось навіть повне звільнення від цього податку одного з подружжя, що пережило іншого [13].

Зниження податкових ставок неминуче призводило до зменшення коштів, які надходили внаслідок оподаткування. Для компенсації таких втрат інститутів публічної влади Закон № 64 відновив податок на оборот капіталу і додатково увів новий податок – на каву. До податку на оборот капіталу додавались: податок на оборот торгово-промислових громад, податок на цінні папери, податок з обороту по біржових операціях, а також вексельний податок. Всі ці податки підвищувались приблизно на 50 % порівняно з їх рівнем у 1946 році. Передбачалось також оподаткування на первинне придбання паїв в будівельних, житлових і споживчих товариствах, внесків та інші види договорів з акумуляції капіталу, витрат на стимулювання суспільно-корисних (наприклад, наука) і благодійних видів діяльності, яке раніше не застосовувалось.

Особливим досягненням законодавця слід вважати звільнення від оподаткування заробітної плати понадурочних робіт та робіт у вихідні і святкові дні, що підвищило прагнення до праці у найманих працівників. Воно було здійснено у відповідності з Законом № 64 і Розпорядженням про внесення змін у Виконавче розпорядження про податок на заробітну плату від 16 жовтня 1948 року [14]. Два інших закони, прийнятих вже у 1949 році, ще до створення ФРН, передбачали суто податкові пільги. Це був вимушений захід, викликаний, по-перше, небажанням окупаційних властей іти на зниження запроваджених в 1946 році високих тарифних ставок і, по-друге, необхідністю обмеження занадто високого споживчого попиту, що різко перевищував пропозицію. Закон від 20 квітня 1949 року, відомий як Другий закон про тимчасовий новий порядок оподаткування, розширив

попередні і увів нові можливості списання різного виду витрат з бази оподаткування прибутковим податком (§ 7 Закону про прибутковий податок) в житловому будівництві, кораблебудуванні, а також підвищених амортизаційних відрахувань (які також виключаються з бази оподаткування) і відрахувань недоотриманого прибутку підприємств. Введений в Закон про прибутковий податок новий § 32 дозволив за певних умов підприємствам робити вибір між сплатою прибуткового чи корпоративного податку, що дало можливість невеликим підприємствам з невисоким прибутком вийти з-під високого прогресивного оподаткування прибутковим податком [2, Р. 45].

Підводячи підсумки прийнятих нових законів, Л.Ерхард пізніше самокритично напише: «Закон № 64 1948 року передбачив відносно щедрі можливості списання податків і цілий ряд інших пільг замість ефективного зниження податків. Цей шлях був продовжений і тоді, коли були відновлені повноваження німецьких відомств. Постійно створювались нові стимули для інвестиційної діяльності, праця заохочувалась звільненням від податків понадурочної роботи. Ці імпульси були добрим доповненням до знову отриманого прагнення до праці. Не зважаючи на те, що нові закони виявились спершу повністю адекватним доповненням економічної політики відродження, вони надали податковій політиці такого спрямування, яке в результаті нерідко вступало у протиріччя з економічною політикою. Іншими словами, податки стали інструментом різноманітних державних пільг і небажаних впливів» [15]. Підтвердженням цих слів є той факт, що досвід надання податкових пільг, зокрема, за Законом № 64 від 20 червня 1948 року, був використаний Науковою радою при федеральному міністерстві фінансів в теоретичному обґрунтуванні до податкових реформ у Німеччині у 70-і роки [16].

Висновки. Податкові реформи разом із запровадженими валютними інноваціями створили необхідні передумови для

відродження Німеччини. Основними позитивними результатами нового податкового законодавства стало повне звільнення від податку на заробітну плату понадурочних робіт (що стимулювало до праці найманих працівників), а також пільгове оподаткування нерозподіленого прибутку підприємств і право списання податкових заборгованостей (що стимулювало підприємницьку активність і можливість розвитку підприємств за рахунок самофінансування). Методи і характер другої з розглянутих реформ дозволяють, на наш погляд, дещо скоректувати закостенілу думку про те, що швидким економічним злетом післявоєнна Німеччина зобов'язана тільки постулатам неоліберальної школи з її прихильністю до свободи підприємництва при рівності прав всіх господарюючих суб'єктів. Цілеспрямований характер заходів обидвох податково-правових реформ спростовує думку про наче б то невтручання держави у сферу підприємництва, про її нейтральну позицію відносно суспільства в цілому. Рівень спустошення Німеччини фашистським режимом впродовж 1933-1945 рр., поглибленого та довершеного впродовж розв'язаної ним спільно з тоталітарним сталінським СРСР другої світової війни, репарації країн-переможниць, у найбільшій мірі з боку Радянського Союзу, обнулили економіку Німеччини, різко ускладнювали її відродження у перші післявоєнні роки. Характере завдань, що постали перед країною, та умови, в яких доводилося їх вирішувати, вимагали від німецької держави максимального втручання у вирішення всіх значимих для суспільства в цілому та окремих його сегментів народногосподарських завдань.

Список використаних джерел:

1. Steuer und Wirtschaft. №1\2. - Berlin, 1947. - P. 91-116.
2. Chronologie zur Finanzgeschichte. 1945-1969, Band 2. - Bonn, 1993. - P. 16.
3. Тегеран. Ялта. Потсдам. Сборник документов. - М., 1970. - С. 90.
4. Steuer und Wirtschaft. №6. - Berlin, 1948. - P. 181-186.
5. Die Steuer. №6. - Berlin, 1948. - P. 182.

Part 2. Science

6. Kirmse W. Zur Erbschaftsteuer, Die Steuer. - №6. - Berlin, 1948. - P. 182-183.
7. Morgenthau G. Germany is our Problem. - New-York, London, 1945. - P. 127.
8. Steuer und Wirtschaft. №1\2. - Berlin, 1947. - P. 92-117, 118-145; №3\4. - Berlin, 1947. - P. 260-279, 280-295; №5. - Berlin, 1947. - P. 396-404; №7. - Berlin, 1947.-P. 542.
9. Die Steuer. - №7. - Berlin, 1948. - P. 205.
10. Hauser K. Die Teilung Deutschlands in: Stolper G. ua., Deutsche Wirtschaft seit 1870, 2 Aufl. - Tubingen, 1966. - P.241.
11. Steuer und Wirtschaft. - №7. - Berlin, 1948. - P. 390.
12. Ebner M. (Regierungsrat). Die Steuer. - №7. - Berlin, 1948. - P. 214.
13. Die Steuer. - №13\14. - Berlin, 1948. - P. 393.
14. Die Steuer.-№17.-Berlin, 1948. - P. 523-528.
15. Erhard L. Wohlstand fur alle. - Dusseldorf, 1957. - P. 30.
16. Barth K. Der Verlustruecktrag vor der Tuer, Wirtschaftsdienst. - №2. - Bonn, 1976.-P. 82-84.